

ANITA BECKMAN

Mellanrummets poesi

Om väntan, platser och tid

I min avhandling *Väntan. Etnografiskt kollage kring ett mellanrum* (2009) låter jag välutbildade, medelålders storstadsbor berätta om sin väntan. Ett centralt tema i undersökningen visade sig vara informanternas längtan efter tillfällena för återhämtning, sprickor i tiden i vilka de kunde hitta tillbaka till det liv och till den själsliga närvaro som de upplevde sig ha förlorat i vardagens rutinartade stress. Berättelserna som jag fick till mig uttryckte inte sällan en närmast desperat avsaknad av andningshål för vila, kreativitet och självreflektion. I min undersökning kom väntan snart att artikuleras sig som en metafor för vila, för vila och autenticitet i en modern storstadstillvaro i vilken görandet och imiterandet är centralt.

För att kunna sätta in informanternas berättelser i en samhällelig kontext tog jag under mitt avhandlingsarbete också del av aktuell självhjälpslitteratur, tankeböcker och populärvetenskaplig litteratur om tid och modernitet.¹ I detta mitt sammantagna material tyckte jag mig finna ett sätt att tala om tid och rum som jag menar är signifikativt för den tid och för det samhälle som vi lever i idag. Jag valde att förstå detta tal som en *mellanrumsdiskurs*. Denna diskurs berättar fram mellanrummet som något lika eftersträvansvärt som nödvändigt i våra inrutade, moderna liv. Utan dem blir livet nästintill omöjligt att leva. Mellanrummen uppstår vid oväntade eller inplanerade brott i vardagens rutiner och slentrianmässiga mönster, och framställs som ett slags själsliga oaser i en annars torrslagd öken. Mellanrummet beskrivs förvisso som ett mentalt tillstånd, men det kräver sina platser, sina konkreta rum, för att alls kunna aktiveras (Sand 2008). Det handlar alltså om tid och rum i en

inte helt förutsägbar kombination, men väntan verkar alltid vara en central ingrediens i upplevelsen. Mellanrummet kan uppstå i ett väntrum hos tandläkaren, i en tom busskur en måndagsmorgon, på en skräpig bakgård i en storstad eller mitt i natten vid en mörk och ödlig väggen efter det att bilen fått motorstopp och vägrar starta. Mellanrummet händer där rutiner bryts och tiden ändrar riktning. Enligt detta sätt att tänka är det där, i mellanrummet, som vi får kontakt med vår äkta subjektivitet, med det som vi *egentligen* är, bortom modernitetens pockande krav.

I den här artikeln kommer jag att försöka iscensätta denna mellanrummets retorik så som den ofta presenterar sig i mitt avhandlingsmaterial. Artikelns titel anspelar på den positiva och nästintill poetiska ton som används i beskrivningarna av mellanrummet och hur det upplevs - eller borde upplevas. Retoriken framstår inte sällan som ett slags mellanrummets poesi.

Metod

Oklarheten ligger i mellanrummets natur. De kan vara ytor som är tömda på innehåll, övergivna, både i fysisk och i mental mening förbuskade – gränzoner som är vita fläckar, ingenmansland. [...] Just i storstadens utkant hämtar dessa zoner sin laddning från oklarheten: varken stad eller land.

(Löfgren 1997:69)

Den metod som jag använder mig av här har jag valt att kalla för en *etnografisk iscensätt-*

ning. En etnografisk iscensättning är ett etnografiskt arbete i syfte att illustrera och diskutera ett vetenskapligt resultat som redan ligger för handen. Här har jag inspirerats av den amerikanska, experimentella etnografen som i sin tur inte sällan tagit intryck av den amerikanska vetenskapsteoretikern Donna Haraways ifrågasättande av den av traditionen konstruerade gränsen mellan forskarsubjekt och kunskapsobjekt, mellan teori och material. Det handlar helt enkelt om ett ifrågasättande av traditionell vetenskaplig form och dess (manliga) kanon (Haraway 1997). Den experimentella etnografen, eller *postmodern ethnography* som den ibland också kallas, handlar om att i olika och oväntade former korsa vetenskap med ett friare och ibland mer konstnärligt uttryck (Richardsson & Adam St. Pierre 2005, Paget 1995, Ellis 1996, se även Beckman 2011). Att överskrida och blanda genrer är ett uttalat mål för den här typen av etnografi. Det kan handla om alternativa textstrategier eller konventionell forskning som presenteras genom en teaterföreställning eller genom någon annan typ av *performance*. Här sätter egentligen bara etnografens egen fantasi gränser. Så länge hon eller han använder sin metodologiska erfarenhet och sin vetenskapliga kompetens för sina gränsöverskridanden så finns det bara fördelar med att bryta upp från konventionella metoder och mallade framskrivningssätt (ibid.).² Min iscensättning är på många sätt både anspråkslös och lågmäld, och liknar kanske därför till det yttre vilken beskrivande etnografisk text som helst, men eftersom gränsen mellan forskarsubjekt och kunskapsobjekt är medvetet hårfin och den konventionella artikelformen möter ett något friare språkligt uttryck, skriver jag ändå in mig i den lite mer experimentella kategori som beskrivits ovan.

Inte sällan använder sig den experimenterande etnografen av sin egen kropp och sina egna subjektiva erfarenheter för att samla in eller förmedla kunskap om vår sociala verklighet.³ I min etnografiska iscensättning tar jag på ett liknande sätt bruk av mig själv, min kropp och mina sinnen. Med penna och anteckningsblock besöker jag två olika platser:

dels ett köpcentrum i centrala Göteborg, dels ett skräpigt brofäste vid Röda Sten i ett betydligt mer undanskymt landskap i utkanterna av samma stad. Att jag valt att besöka just dessa platser har med mina egna erfarenheter att göra. Det går lätt att relatera avhandlingsmaterialet till egna subjektiva upplevelser av tid och rum - och därmed också till min egen diskursiva praktik. Jag känner helt enkelt igen mig i talet om de vardagliga mellanrummen och här tar jag bruk av två för mig redan välbekanta platser för att iscensätta en diskurs som jag som forskare själv definierat och som jag själv uppenbarligen och ofrånkomligen också är en del av.

Utifrån egna fältanteckningar och teoretiker som Paul Virilio, Marc Augé, Henri Bergson, Micrea Eliade och Gabriel Tarde kommer jag att väva samman olika tankar kring väntan, platser och tid. Landskap och platser väntar naturligtvis inte på samma sätt som människors väntar, men platser och människors väntan är kopplade till varandra eftersom de ofrånkomligen både förutsätter, och förhåller sig till, varandra. Det är åtminstone min poäng här.

Fokus i artikeln kommer ligga på *mellanrummets* förhållande till *rummet*.⁴ Köpcentrumet i Göteborgs innerstad får här representera det definierade och välplanerade rummet och dess linjära logik, medan brofästet vid Röda Sten får representera mellanrummet - en odefinierad, efemär och avvikande plats vid sidan av det redan etablerade. Ett köpcentrum i innerstaden ställs mot ett brofäste i stadens slumrande utkanter. Rum ställs mot mellanrum och därmed konstruerar de också omedelbart och ofrånkomligen varandra. Rummet konstruerar sig som en plats där allting stämmer, en *framsida* av verkligheten i vilken allt är som vi förväntar oss och där allt fungerar enligt planen, medan mellanrummet konstrueras som en *frånsida*, en avvikelse i tid och rum.⁵

Detta är den begreppsliga utgångspunkten för min framställning och artikeln är utformad på så sätt att jag börjar med att besöka

respektive plats och beskriva upplevelsen av denna, för att sedan landa i ett mer syntetiserande resonemang kring rumslighet och modernitet.

Två rum

De tycker att man ska ha fullt upp hela tiden. Att det är så man ska ha det i livet. Inga döda punkter alls. För mig är det precis tvärtom. Om det inte finns några döda punkter, eller mellanrum, då blir det dött...

(citrat ur intervju)

Räta vinklar, rörelse och rutin

Det börjar så snart jag kommer in genom glasdörrarna. Pulsan går upp och min kropp försätts i rörelse. Helt oreflekterat börjar jag imitera de andra människorna som raskt och målmedvetet rör sig över det blankpolerade stengolvet. En känsla av renhet och bekvämlighet kommer över mig. Räta vinklar, raka linjer. Sten, glas och metall.

Jag befinner mig i N ordstan, Göteborgs inglasade och kanske mest välbesökta affärs- gator, mitt i stadens centrum. Det är tidigt en fredag eftermiddag och kommersen är i full gång. Sorlet är påtagligt. Musik flödar ur högtalarna och manliga speakerröster från olika evenemangsscener försöker överrösta varandra, men rösterna flyter istället in i varandra och skapar en ogenomtränglig matta av höga ljud. Människorna rör sig snabbt över ytorna, ofta talande i mobiltelefon, i transport, på väg till eller ifrån. Alla är på språng. Tempot är högt och rörelsen likformig. Vålgörehetsförsäljare och marknadsundersökare försöker stoppa folk i farten, men de väjer vant undan, en efter en, och alla verkar de ha b rättom till nästa mål. Jag noterar att försäljarna bara söker människor som rör på sig, de som sitter ner på någon av de få bänkarna eller som råkar stå stilla, de får ingen uppmärksamhet. Det liknar en närmast rituell logik - att det är rörelsen som ska stoppas, fångas in och övervinnas. De som redan är försatta i viloläge existerar inte för försäljarnas ögon, de är osynliggjorda i den

höga hastighetens och den imitativa rörelsens dominans.

Jag rör mig i en hemtam känsla av välfärd, innesluten i det kommersiella flödet, i tempo, renheten och ljuset. Jag försätts i ett motståndslöst tillstånd. Ett tillstånd i vilket rummet paradoxalt nog nästan upphör att existera - eller är det jag som upphör att finnas till? Spegelarna, de blanka ytorna, och de många skyltfönstren som återspeglar den artificiella belysningen och det höga sorlet av röster och musik. Jag hör knappt mina egna tankar. Om jag nu alls har några? I detta rum blir det plötsligt svårt att förstå sig själv utifrån något annat än de förbipasserande människornas svepan- de blickar och de plana ytornas reflektion.

Jag befinner mig mitt i, men ändå utanför. Utanför, men ändå mitt i. Jag börjar snart söka efter spegelbilden av mig själv i skyltfönstrens reflekterande glas. Vem är jag och vart är jag på väg? Här är svårt att upprätthålla känslan av ett intakt jag, att inte tappa bort sig själv i det förtätade sorlet och i högarna av massproducerade varor. Jag blir en i mängden, osynlig och utbytbar, och i längden är det svårt att värja sig för frågan: vad är egentligen meningen med allt det här?

Den franske stadsplaneraren och kulturteoretikern Paul Virilio (1977, 1991) har ägnat rörelsen och hastigheten stor uppmärksamhet i sina teoretiska arbeten. Han menar att den accelererande tiden är den mest betydelsebärande faktorn i det moderna samhället. Högre hastigheter tenderar att slå ut lägre och slutligen riskerar människan att helt uppslukas av tidens acceleration (ibid.). Med Virilios tankar om tid står jag mitt i händelsernas centrum. Jag är under transport. Rummet är rent och lagom tempererat, ljuset är lagom starkt - min kropp utsätts inte för några som helst påfrestningar. Det finns hissar och rulltrappor och allt är konstruerat för min och de andra konsumenternas komfort. Ingen bläst, ingen kyla, inget vattenstänk och inga starka eller påfrestande lukter. Det enda som möjligtvis kan verka störande är en och annan tiggare eller gatumusikant som avkräver mig en slant eller

”Jag rör mig i en hemtam känsla av välfärd, innesluten i det kommersiella flödet, i tempot, renheten och ljuset.”

två, om inte bokstavligen så med sina vädjande blickar. Men dessa modernitens anomalier finner jag snabbt min väg förbi. Med Douglas ([1966] 1997) är tiggarna materia på fel plats och osynliggörs också effektivt genom mina målnritade steg. Jag är på väg. Jag rör på mig. Jag känner ingenting och jag stannar inte för någonting.

Den franske sociologen Gabriel Tarde ([1890] 1903) talar om det imitativa i tillvaron. Han menar att imitationen är den viktigaste mekanismen i vår socialitet och att imitationen är det kitt som binder oss människor samman (ibid.). I Nordstan imiterar vi varandra, jag och de andra konsumenterna. Vi åker upp och ner för rulltrappan, vi skyndar raskt förbi, på väg till nästa affär eller nästa bankomat. Vi väjer för tiggarna och för Rädda Barnens kampanjarbetare, och vi röjer i högarna med rea-plagg utanför Kapp-Ahl och Hennes & Mauritz. Är vi levande och reflekterande människor eller gör vi bara det som förväntas av oss? Är vi sömngångare som passivt låter

oss forslas fram som viljelösa nickedockor i tid och rum? (Czarniawska 2004)

Min blick dras reflexmässigt mot klockan som hänger uppe i taket. Stor, kvadratisk och väl synlig för alla. Klockan är som en sträng gud som tittar ner på oss, som ordnar och organiserar vår vardag, som styr och ställer i våra liv. Klockan är två på eftermiddagen den 25:e januari och köerna till bankomaterna ringlar sig redan långa. Visarna rör sig över våra huvuden. Tick, tack, tick, tack. Sekunderna går. Skynda, skynda. Tiden är knapp. Livet kartläggs och rutas in. Varje ögonblick är uppmätt, inbokad, inordnat i ett obändigt system av måsten. Här kommer minsann ingen undan den linjära tidens irreversibilitet.

Fenomenologin skiljer som bekant på den mekaniska, samhälliga tiden och den själsliga (Berg Erikson 2000, Guerlac 2006). I Nordstans köpcentrum är klockans placering i rummet central och symboliken blir nästan övertydlig. Jag är en del av ett modernt samhälle och jag rör mig bokstavligen mitt i den sociala tiden, i offentlighetens ordnade värld, i den tid som disciplinerar oss och tvingar oss att anpassa oss och våra liv. Klocktiden är den etablerade maktens tid, den tid som vi av överlevnadsstrategiska skäl måste se till att hålla oss nära. Vi måste vara effektiva och målinriktade, och ta vara på varje sekund. Som den moderna logiken har lärt oss, vi måste ständigt vara tagna i bruk.

Nordstans köpcentrum är en plats som är tagen i fullständigt bruk. Den väntar inte. Den är hela tiden på väg någonstans, mot framtiden, mot nya konsumtionsvaror och nya ekonomiska klipp. Här finns inga spår av historien, och den väcker inga frågor om vart den varit eller var den är på väg. Lika lite som det finns utrymme för egna tankar, frågor eller initiativ. Det enda som krävs av besökaren i detta rum är rörelse och, möjligtvis, konsumtion. De inglasade affärsgatorna i Göteborgs centrum liknar med andra ord vilket modernt köpcentrum som helst i västvärlden: samma McDonalds-restauranger, samma klädkedjor och samma kala, trendiga espressobarer. Här

uppstår inget av en tillfällighet, allting är planerat, in i minsta detalj. Nordstan blir därmed det som den franske antropologen Marc Augé (1995) skulle beskriva som en *icke-plats*, en plats som inte talar, som inte är. För paradoxalt nog skapar flödet och rörelsen i rummet en känsla av *icke-förändring* och därmed också en känsla av *icke-existens* (ibid:78). Köpcentrat och dess besökare är ett med sin rörelse, de existerar i ett flödande tillstånd av transport, stress, likformighet, förutsägbarhet och rutin. De väntar inte på någonting.

I min etnografiska iscensättning får de inglasade affärsgatorna i stadens centrum representera det moderna rummets logik, den linjära tidens och förtätningarnas arena, en plats tagen i bruk av det öronbedövande sorlet och den imitativa rörelsens och hastighetens dominans. En plats där väntan inte får eller kan finnas. Där väntan inte kan ses som något annat än improduktiv och därför i grunden meningslös eller kanske rent av som ett hot mot konsumtionssamhällets fortlevnad?

...och allt blev tyst och liksom stjärnklart runt omkring mig. Det var lite som att gå i en annan värld när man äntligen får kontakt med sig själv. Luften var kall och frisk och jag drog in den i lungorna och jag kände mig som...ja, vad häftigt att leva i alla fall. Allt blev annorlunda. Stilla och liksom meningsfullt igen.

(citat ur intervju)

Vattenpölar och betongblock

Samma blåsiga vinterdag befinner jag mig också på en helt annan plats, i en annan upplevelse av tid och rum. Jag sitter på en stor sten i en av ytterstadsdelarnas utkanter, i ett undanskymt landskap i utkanterna av staden Göteborg. En till synes bortglömd bit mark mellan Göta älv och berget som den höga Älvsborgsbron vilar mot. Ett litet ingenmansland, en tidlös och bitvis mycket skräpig plats, angränsande till betydligt mer definierade ytor som Klippans välbesökta strandpromenad och det gamla pannhuset vid Röda Sten som nu förvandlats

till en etablerad arena för lokala konstnärer och kulturevenemang. En odefinierad yta inklämd mellan andra, mer lättdefinierade rum.

Jag ser mig omkring. Där ligger det kraftiga brofästet, djupa vattenpölar, lera och tunga betongkroppar besprutade med färgglad och yvig graffiti. Graffitin både signalerar och förstärker känslan av tillfällighet och övergivenhet. Ur den regnblöta jorden sticker halvt nertrampade, rostiga bultar och delar av märkliga gamla redskap upp. Jag ser ut över det folkotomma området. Ett asfalterat gångstråk skär genom lera och grus, men få väljer att promenera här. Kanske går de hellre utmed älven och tittar på båtarna och måsarna?

På kullen bakom mig ligger resterna av en hemlös människas bohag. En trasig soffa, en eldstad och en möglig tältstol. En navkapsel från en bil, rostiga konservburkar, en promenadsko, pizzakartonger och en k varglömd jacka ligger utspridda i terrängen. Ute på gräsmattan har ett halvt dussin träd planterats och stöttats upp med stadiga stödpinnar, men repen har slitits itu av de starka vindarna från havet och nu vajar de spinkiga plantorna fram och tillbaka i vinden. En svart hund springer plötsligt över gräsplanen. En pizzakartong far genom luften, buren av den kraftiga blåsten från havet. Till skillnad från i Nordstans köpcenter finns här väldigt lite som verkar planerat eller tillrättalagt. Här finns rörelse och förändring, men den sker inte efter invanda mönster och regler, utan uppstår på oväntade sätt och tar sig inte sällan oförutsägbara uttryck.

Jag söker mig ofta hit och varje gång har landskapet ändrats, flyttats runt. En dag står den rostiga konstinstallationen mitt ute på gräsmattan, nästa dag någon helt annanstans. Ena dagen ser graffitimålningarna ut på ett sätt, nästa dag är de övermålad eller överta-petserade med politiska pamfletter och färgglada affischer. Förväntningar bryts och ändrar riktning. Saker och idéer flyttas fram och tillbaka, provas och förkastas, och miljön ändrar utseende därefter. Här finns inga klockor, inga lås och ingen vaktmästare som städar

”Saker och idéer flyttas fram och tillbaka, prövas och förkastas, och miljön ändrar utseende därefter.”

och håller ordning. Landskapet verkar leva sitt eget liv.

Den brittiske psykologen Donald Winnicott (1995) menar att vi ständigt är upptagna med att försöka att hålla isär den yttre och den inre verkligheten och samtidigt upprätthålla en *förbindelse* mellan dessa (ibid:23). Winnicott talar därför om behovet av ett mellanliggande område, ett mellanrum i vilket man får låtsas, leka, fantisera och slappna av. Kanske är brofästet vid Röda Sten just ett sådant mellanrum? En plats för experimentlusta och gränsöverstigande handlingar?

Men samtidigt finns här en stark känsla av stiltje, av väntan, av något som finns vid sidan av allt det där viktiga och riktiga som pågår någon annanstans. Ovissheten ligger i luften och skapar en stämning som får betongblocken och brofästena att vibrera på ett speciellt sätt. Här finns något ofullbordat, något ruvande, här finns frågor som ännu inte fått svar. Väntar platsen på att tas i bruk? Är de fyrkantiga betongblocken utplacerad konst eller är de kvartglömt byggnadsmaterial? Väntar de på att bli bortforslade? Verktøygen i leran, vad har de använts till? Den hemlöse mannen, var befinner han sig nu och hur överlever han? Jag lämnas i ovisshet, att undra över och fantisera. Men kanske vill jag inte veta? Kanske är väntan mer suggestiv i det outtalade?

Vindarna ligger på utifrån havet och lukten av salt och tång är överallt. Ovanför mitt huvud åker bilarna förbi, en efter en över bron, nära och påtagliga, men ändå långt ifrån. Jag tycker om att vistas här. Jag tycker om att lyssna på tystnaden, på de t slamrande ljudet av järn, känna lukterna från älven, tänka och fantisera. Lukter, känslor, minnen, idéer, bilder och visioner, allt kommer till mig i en känsla av meningsfullhet. Vardagens stress rinner av mig. Jag känner mig närvarande. En känsla av kontroll och upplösning på en och samma gång. Jag hittar tillbaka till det som jag tappat bort i rutinerna. Jag hittar tillbaka till mig själv. Bortom klockor, stress och fulltecknade almanackor, framträder jag som den jag *egentligen* är, i närvaron av en outtalad möjlighet. Det där olustiga mötet på jobbet, blanketterna som måste fyllas i och det där ilska samtal till hyresvärderna, alla dessa små vardagliga måsten som ligger och skaver i mig, långsamt försvinner de bort, ut ur min kropp. Jag har förflyttats till en annan dimension, en annan plats, en plats som är mycket större än jag själv.

”Här finns rörelse och förändring, men den sker inte efter invanda mönster och regler, utan uppstår på oväntade sätt och tar sig inte sällan oförutsägbara uttryck.”

I boken *The Sacred and the Profane* ([1959] 1987) diskuterar den rumänske religionsvetaren Mircea Eliade skillnaderna mellan den religiösa och den profana människans upplevelser av tid och rum. Eliade skiljer på två typer av tid, *helig tid* och *profan tid*, typer som i princip motsvarar den själsliga och den mekaniska tiden som fenomenologin talar om. Den profana tiden kan inte stoppas, den tickar på, medan den heliga tiden är en *helt annan* upplevelse av tid. I den flyter då och nu samman i en total närvaro i tid och rum (ibid: 68-113). Eliade talar om *heliga platser* som avbrott i det annars så homogena rummet. En plats där det tidlösa tränger in och skapar känslor av närvaro och fulländning. Den andliga upplevelsen beskrivs som något annat än vår vanliga vardagsverklighet, en ruptur, ett avbrott i en annars rutinartad tillvaro (ibid:20) och den upplevelsen, menar Eliade, är tillgänglig för alla eftersom alla i grunden är religiösa varelser (ibid: 203:209).

”Här finns inga klockor, inga lås och ingen vaktmästare som städar och håller ordning. Landskapet verkar leva sitt eget liv.”

Blåsten biter i k inderna och stenens kyla tränger in under mina kläder. I en samheten får jag och min fysiska kropp konturer. Jag får syn på mig själv. Jag hör mina egna tankar, jag få en riktning, en röst. I den själsliga tiden frigör jag mig från rummets begränsningar, och blir därför, paradoxalt nog, i samma andetag ett med samma rum. Väntan blir så fylld med intryck och sinnlig närvaro, med detaljer och minnen, lukter, färger och ljud.

Den franske filosofen Henri Bergson menar att det bara är i själens tid som vi kan få kontakt med oss själva (Guerlac 2006:32) och kanske är det självet som jag erfar? Bergson menar att tid aldrig kan vara något annat än livet självt, och visst blir upplevelsen av tid annorlunda här? Under brofästet slutar klocktiden att existera. Hur länge har jag egentligen suttit på den kalla stenen? I två timmar? Eller i tio minuter? Jag har ingen klocka på mig och tidens ansikte visar sig bara genom de kvarglömda verktygen i leran. Men själens tid mäts varken i minuter, timmar eller år. Det är bara genom min omedelbara närvaro och sinnliga perception som jag blir medveten om tidens varaktighet (ibid.).

När jag reser mig upp från stenen känner jag mig rofylld och samlad. Mitt hjärta slår i lugn takt och jag känner inte längre ett lika stort motstånd mot de där blanketterna som ligger och väntar hemma på skrivbordet. Jag har sorterat i mitt inre och saker och ting har fallit på plats. Med Winnicotts tankar om mellanrummet har mötet mellan det inre och det yttre skapat en *illusion* av mening och överblick, och det är den illusionen av ett ordnande som jag nu bär med mig och som gör att jag känner mig redo att orientera mig i den yttre verkligheten igen (Winnicott 1995:23). På samma sätt menar den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty att mellanrummet är ett rum mellan det inre och det yttre (Olsson 2003:266). Ett rum i vilket vi kan ordna och förstå vår verklighet. Ett rum där tanke och praktik kan mötas, där det levda och olevda kan existera parallellt (ibid., Bengtsson 2001). Och kanske är det just det som har skett där på stenen? Att jag funnit en förbindelse mellan

”Blåsten biter i kinderna och stenens kyla tränger in under mina kläder. I ensamheten får jag och min fysiska kropp konturer.”

det inre och det yttre, att jag har förstått mig själv som ett subjekt i världen och därför orkar överstiga gränser och ta tag i min vardag igen?

I min etnografiska iscensättning får det skräpiga området vid brofästet vid Röda Sten representera den odefinierade och avvikande platsen, mellanrummet, återhämtningens och de outtalade möjligheternas plats. Så presenterar sig här, bland vattenpölar och tunga betongblock, en väntans kanske inte helt oförutsägbara mellanrumspoesi.

Rumslig logik...

Rummet är kanske den mest grundläggande metaforen i vår språkliga världsbild. Vi bygger vår värld och vi bebor dess rum. I fenomenologisk mening är människans fysiska förhållande till sin omgivning grundläggande för all tolkning av abstrakta företeelser. Kunskap om verkligheten uppstår genom våra kroppars sinnliga utforskning och i vårt dagliga språk framträder ett konsekvent värderingssystem (Lakoff & Johnson 1980).

I mitt avhandlingsmaterial talas det om mellanrummet och dess möjligheter, men vad menas egentligen med ordet *mellanrum*? Rum, i arkitektonisk mening, är en term som beskriver en avgränsad, innesluten yta. Rummet är en plats i tiden, men samtidigt används rummet som ett försumsligande av en lika abstrakt som svårgripbar verklighet. Rummet är *inomrumsligt*, medan mellanrummet kan vara både inomrumsligt och utomrumsligt. Rummet som språklig verklighetsorganisatör påverkar vårt medvetande och våra kroppar, precis som dessa i samma andetag naturligtvis påverkar rummet. Om vi påstår att vi befinner oss *mellan* rummen eller *mellan* platserna, vad säger det egentligen om hur vi förstår vår verklighet?

Mellanrummet som tankekonstruktion förutsätter i g runden en dialektisk hållning, eller kanske snarare en typiskt modern hållning? Att det finns pooler och punkter i vår verklighet, gränser och zoner som skapar förutsättningar för något att överhuvudtaget befinna sig *mellan* något annat. Mellanrummet och väntan liknar varandra i den meningen att

båda är tillstånd som bestäms av de punkter som omger den, snarare än att vara något i sig själv (Grosz 2001:91f). Ordet mellanrum speglar så vårt västerländska *ratio* genom att lyfta fram de strukturerande noderna, som i de här fallen är samma sak som rummet, medan rymden däremellan osynliggörs (Beckman 2012:22). Mellanrummets logik innefattar därför med automatik en väntan. I ett väntans landskap ligger underförstått att där finns *något annat*, en framtid där väntan upphör och en förändring kommer till stånd.

”Naturen är rädd för vakuum”, sa Aristoteles och kanske väntar mellanrummet alltid på att bli ett rum? Kanske väntar det odefinierade området vid Röda Sten bara på att få bli en välplanerad och definierad plats? Och paradoxalt nog så är det just här som mellanrummet blir intressant. Mellanrummet definieras av vad det *inte* är eller vad det saknar (Sand 2008:80f). Mellanrummet begränsas, men inte av dess egna gränser, formeras, men har ingen egen form, definieras av det omgivande, men

”Jag tycker om att lyssna på tystnaden, på det slamrande ljudet av järn, känna lukterna från älven, tänka och fantisera.”

saknar en egen identitet (ibid.). I traditionell japansk kultur arrangeras prydnadsföremålen i enlighet med *ma*. *Ma* är rymden, energifären mellan föremålen och är minst lika betydelsefull för helheten som föremålen i sig. Det är knappast en slump att det saknas en motsvarighet till *ma* i vår västerländska vokabulär. Den brittiska designern Alan Fletcher har pekat västerlandets brist på förståelse för mellanrummet som något högst substantiellt som ger både kontur och innehåll åt helheten. Och visst verkar mellanrummen ha något väsentligt att berätta för oss moderna, rationella människor. Men samtidigt; i samma ögonblick som vi definierar dem som mellanrum och ger dem uppmärksamhet så upphör, i någon mening, deras väntan och därmed också deras mellanrumsliga position. Då talar vi plötsligt om en *mellanrummens kolonialisering* och då blir frågan med automatik: är det en risk vi tar när vi börjar kartlägga och utforska mellanrummen – eller är det en möjlighet?

...och mellanrumslig poesi

Risk eller möjlighet, i min iscensättning av mellanrummets poesi har hursomhelst brofästet vid Röda Sten fått representera det odefinierade mellanrummet och Nordstans köpcentrum det välplanerade moderna rummet, det för konsumenten iordningställda och tuktade. Som jag tidigare nämnt så konstruerar sig rummet som en plats där allting stämmer, en *framsida* av verkligheten i vilken allt är som vi förväntar oss och där allt fungerar enligt planen. Mellanrummet konstrueras parallellt som en *frånsida*. En framsida ställs så mot en frånsida, det fullbordade ställs mot det ofullbordade. Men i mellanrumsdiskursen konstrueras frånsidan samtidigt alltmer som en möjlighet, eller kanske till och med som en livsnödvändighet?

När antropologen Brian Palmer (2008) frågar människor i en alldeles vanlig svensk mellanstor stad vad andlighet är för dem, svarar de att andlighet är det som händer när de drar sig undan och beger sig till ett avskilt rum bortom vardagens stress, bortom bredband och mobiltelefoni, i det som han kallar för undantags-

tid.⁶ Andlighet är det som händer när de äntligen får tid att ta kontakt med sitt inre, med sig själv (ibid: 278-288). Med Palmers forskning blir mellanrummet, så som det framträder i mitt material, så nära en religiös upplevelse som jag som sekulariserad storstadsmänniska kan komma (ibid.).

I sitt imitativa flöde avskärmar mig paradoxalt nog rummet Nordstan från det tidsliga och rumsliga rummet, medan mellanrummet vid brofästet ger mig en upplevelse av tid i fenomenologisk mening och därmed också av rum. Rummet kopplas till rutin och icke-reflektion, och mellanrummet till återhämtning, kreativitet och reflektion. Med mellanrummets inverterade logik blir då Nordstan en icke-plats (Augé 1995) som i princip bara kan erbjuda icke-upplevelser och icke-närvaro, och mellanrummets poesi handlar följaktligen om ett ifrågasättande av dessa platser och dessa icke-upplevelser. Mellanrummet framstår, till skillnad från icke-platsen, som en *äkta* plats, en plats som gör människan till en levande och självfull människa, en människa *i blivande*. En väntans juxtapunkt, ett här och nu varifrån man kan betrakta det förflutna och förhålla sig till framtiden, en punkt utifrån vilken en annan verklighet kan breda ut sig (jfr Olsson 2003). Mellanrummen blir det rum som skänker väntans möjligheter till reflektion och som frigör oss från vår identitet som konsumerande och stressade zombies.

Mellanrummets poesi talar alltså om en längtan efter *något annat* och konstruerar sig som en uppgörelse med det moderna samhällets tidsliga och rumsliga zoner. Väntan blir en inverterad position. Väntan blir de tillfällena då världen väcks ur sitt imitativa sömngångartillstånd, ovetande om vad som komma skall. Väntan blir en metafor för förändring, en efterlängtd spricka i vardagens stress. En efterlängtd glipa i tiden där aktivitet kan för-

beredas och förutsättningarna för att livet ska hända, vårdas, ses över och börja gro.

Så framträder då slutligen mellanrummet, såväl det mentala som det rumsliga, som en metafor för en potentiell *kulturell reservoar*. En spricka i modernitetens accelererande förtätning och imitativa rutin, ett lika nödvändigt som kreativt veck i tid och rum i vilket man kan nå och vårda det själv som man upplever som sitt eget. Med Eliades tankar om heliga platser blir dessa tidsliga veck, vår sekularisering till trots, till heliga platser där det tidlösa tränger in och i vilka man med Winnicott tillåts uppleva en illusion av ordning och reda, en illusion som gått förlorad i en tvingande och krävande vardag. Mellanrummet blir den plats där kaos förvandlas till ordning, ett utrymme för reflektion och en distansering från ett normerande yttre. I mellanrummet upplevs vardagen som överklig, suddig och kanske till och med meningslös. Varför stressa för något så bagatellartat som ett möte på jobbet? Varför oroa sig för smådetaljer?

I rutinernas linjära rum blir alltså paradoxalt nog inaktiviteten mer kreativ än aktiviteten. Att vänta är att bryta med flödets invända mönster och blir så mer produktivt än att göra samma sak och samma som alla andra. Mellanrummet blir rummet där livet *egentligen* händer och enligt diskursen är det den enskilda individens ansvar att själv söka upp och aktivera dessa mellanrum. Vi har inget val. Det är helt enkelt en nödvändighet - för att kunna hålla ihop oss själva som subjekt, för att orka leva mitt uppe i vår egen modernitet. Och som ett led i den tilltagande individualiseringen måste vi lära oss att värna oss själva genom att regelbundet ta bruk av, och skapa tid och rum för dessa både planerade och oplanerade avbrott i vardagen. I mellanrummet får vi perspektiv på vår tillvaro. I mellanrummet får vi äntligen kontakt med livets poesi.

LITTERATUR

- Angelöw, Bo 2005. *Konsten att hantera stress och möta förändring* Stockholm, Kultur & Natur
- Augé, Marc 1995. *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London, Verso
- Beckman, Anita 2009. *Väntan. Etnografiskt kollage kring ett mellanrum*. Göteborg, Mara Förlag
- Beckman, Anita 2011. "Ur en byraccas anteckningsblock: Om reflexivt skrivande". I: Gunnemark, Kerstin (red.). *Etnografiska hållplatser: Om metodprocesser och reflexivitet*. Lund, Studentlitteratur.
- Beckman, Anita 2012. "Att teckna ett tankerum. Om vändan och glädjen att forska på väntan." I: *Kulturella Perspektiv*. Nr 2/2012. Årgång 21.
- Bengtsson, Jan 2001. *Sammanflätningar: Fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty*. Göteborg, Daidalos
- Berg Erikson, Trond 2002. *Tidens historia: Kulturhistoriska, sociala och filosofiska aspekter på fenomenet tid*. Stockholm, Atlantis
- Buell, Lawrence 2005. *The Future of Environmental Criticism. Environmental Crisis and Literary Imagination*. Oxford: Blackwell Publishing
- Czarniawska, Barbara 2004. *Gabriel Tarde and Big City Management*. GRI-rapport 2004-4. Göteborg, Handelshögskolan
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix 2004. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. London, Continuum
- Devault, Majorie 1997. "Personal Writing in Social Research. Issues of Production and Interpretation". I: Hertz, R (red.) *Reflexivity & Voice*. Thousand Oaks, SAGE
- Douglas, Mary [1966] 1997. *Renhet och fara: En analys av begreppen orenande och tabu*. Nora, Nya Doxa
- Eliade, Mircea [1957] 1987. *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. Orlando, Harcourt, inc
- Ellis, Carolyn & Bochner P. Arthur 1996. *Composing Ethnography: Alternative forms of Writing*. London, SAGE
- Ellis, Carolyn 2004. *The Ethnographic I: A Methodological Novel about Autoethnography*. Walnut Creek, CA, Altamira Press
- Gleick, James 2000. *Fortare. Nästan allting accelererar*. Stockholm, Brombergs
- Grozs, Elisabeth 2001. *Architecture From the Outside: Essays on Virtual and Real Space*. Cambridge, Mass., MIT Press
- Guerlac, Suzanne 2006. *Thinking in Time: An Introduction to Henri Bergson*. Ithaca och London, Cornell University Press
- Haraway, Donna 1997. *Modest Witness@Second Millennium.FemaleMan@Meets.OncoMouse: feminism and technoscience*. New York, Routledge
- Jönsson, Bodil 1999. *Tio tankar om tiden*. Stockholm, Brombergs Förlag
- Jönsson, Bodil 2002. *I tid & o tid hemma och på jobbet*. Stockholm, Brombergs Förlag
- Jönsson, Bodil 2006. *Vunnet & försvunnet: Om rytmen i livet*. Stockholm, Brombergs Förlag
- Krizek, Robert 2003. "Ethnography as the Excavation of Personal Narrative". I: Clair R.C. (red.) *Expressions of Ethnography: Novel Approaches to Qualitative Methods*. New York, State University of New York Press
- Lakoff, George & Johnson, Mark [1980] 1980. *Metaphors we live by*. Chicago and London, The University of Chicago Press
- Löfgren, Orvar 1997. "Mellanrum. Vita fläckar och svarta hål i storstadens utkant". I: K. Saltzman & B. Svensson. *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Natur och Kultur
- Olsson, Gunnel 2003. *Mellan Rum: Om kropp, rörelse och rytm*. Stockholm/Stehag, Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Paget, Marianne 1995. "Performing the Text". I: Van Maanen, John (red.) *Representation in Ethnography*. Thousand Oaks, California: SAGE
- Pallin, Lena (red.) 2001. *Härifrån till långsamheten: Tidsvisdom*. Stockholm, Brombergs Förlag
- Palmer, Brian 2007. "Ryck ut jacken! Andlighet som paus i livsstressen". I: Ahstrand, Kajsa & Gunner, Göran (red.). *Guds närmaste stad? En studie om religionernas betydelse i ett svenskt samhälle i början av 2000-talet*. Stockholm: Verbum Förlag
- Saltzman, Katarina (red.) 2009. *Mellanrummets möjligheter. Studier av föränderliga landskap*. Göteborg: Makadam Förlag
- Sand, Monica 2008. *Konsten att gunga: Experiment som aktiverar mellanrum*. Stockholm, Axl Books
- Richardsson, Laurel & Adam St. Pierre; Elisabeth 2005. "Writing: A Method of Inquiry". I: Denzin, K Norman & Lincoln, S. Yvonna (red.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Edition. Thousand Oaks, California, SAGE Publications
- Richardsson, Laurel 2003. "Poetic Representation of Interviews". I: Gubrium, F. Jaber & Holstein, A. James (red.) *Handbook of Interview Research: Context and method*. Thousand Oaks, California, SAGE Productions
- Tarde, Gabriel [1890] 1903. *The Laws of Imitation*. New York, Henry Holt
- Wikström, Owe 2001. *Långsamhetens lov: Eller vändan av att åka moped genom Louvren*. Stockholm, Natur och Kultur
- Virilio, Paul 1977. *Speed and Politics: an essay on dromology*. New York, Semiotext(e)
- Virilio, Paul 1991. *The Aesthetics of Disappearance*. New York, Semiotext(e)
- Winnicott, Donald 1995. *Lek och verklighet*. Stockholm, Natur & Kultur

NOTER

- 1 T.ex. Gleick 2000, Söderberg & G öthe 2008, Wikström 2001, Pallin 2001, Jönsson 1999, 2002, 2006, Angelöw 2005.
- 2 Syftet med den här typen av etnografi är egentligen emancipatorisk och fokuserar ofta på asymmetriska maktrelationer i samhället. Man ser den experimentella etnografin som ett demokratiskt projekt. Vetenskaplig kunskap ska göras tillgänglig för så många som möjligt, och man måste därför hitta andra vägar att sprida den på än den traditionella. Att sprida vetenskaplig kunskap genom mer konstnärliga former sägs öppna upp för en mer demokratisk vetenskap, en vetenskap som kan nå en ny, och i bästa fall, bredare publik. Därmed växer förutsättningarna för ett sant demokratiskt samhälle, enligt förespråkarna (Richardsson & Adams St. Pierre 2005). Mellanrumsdiskursen kan, och borde naturligtvis undersökas ur ett kritiskt perspektiv, men här väljer jag alltså istället att presentera den så som den framträder i mitt avhandlingsmaterial.
- 3 Den autoetnografiska metoden handlar på samma sätt om att forskaren använder sig själv för att skapa ny kunskap. Autoetnografen utgår från det egna subjektet, från de personliga erfarenheterna av att leva och vara en del av en social verklighet, till det allmängiltiga i dessa erfarenheter (se t.ex. Ellis 2004, Krizik 2003, Devault 1997).
- 4 Exempel på andra författare som skriver om mellanrummet är Sand 2008, Grosz 2001, Deleuze & Guattari 2004, Löfgren 1997 och Saltzman 2009
- 5 Denna indelning av köpcentrumet och brofästet i kategorierna rum och mellanrum är naturligtvis en grov förenkling som egentligen inte låter sig göras i annat syfte än att åskådliggöra en redan mycket förklarad tankefigur. För en fördjupad och mer nyanserad diskussion kring rum, platser och modernitet se Buell 2005.
- 6 Undantagstid är den tid som inte redan är utmätt eller öronmärkt för en viss aktivitet.

SUMMARY

The Poetry of the Space In-Between. About Waiting, Places and Time.

Keywords: Space, space in-between, place, non-places, time, waiting, discourse, modernity, consumer society, experimental ethnography

In this article, different thoughts and theories of waiting, locations, and time are woven together in a cohesive personal ethnography. With pen and pad in hand the author has visited two different places, a shopping centre in the centre of Gothenburg and a bridge end area in the outskirts of the city, in order to orchestrate a discussion regarding the in-between space, which she says is significant for this time and the high-speed society we live in today. The glazed windows of the shopping streets in the city centre can be seen here to represent the defined, well-planned space with its modern, linear logic, while the untidy bridge end area of Röda Sten represents the space in-between - an undefined, ephemeral, and unusual place - to one side of the established route. A space for waiting.

Space is compared to the space in-between; the commercial shopping centre here being a space, in contrast to the bridge end area, where waiting is not allowed - where waiting is not seen as anything but unproductive and thus, basically worthless.

In its concentration, and its imitative routines, the shopping centre seems to be a non-place that can only offer non-experiences and non-participation, while the bridge end area appears to be its opposite: a *genuine* place that makes a person feel alive, colourful, and soulful - a person in the process of 'becoming'. The in-between space constructs itself as an exception in time and space in which the stressed city-dwellers can find their way back to themselves and their genuine subjectivity; a desirable place for recovery, creativity, and contemplation. The Poetry of the Space In-Between, which the author chooses to call this discursive rhetoric, concerns, therefore, the longing to leave, a longing for something different and constructs itself, therefore, as a confrontation with the modern world and its coercive zoning of time and space.